

פרשת שמיני

מנהיגות בזמן משבר

התורה מביעה את הערכתה לפועלו של משה רבנו, גדול המנהיגים מאז ומעולם, בפסוקים החותמים את חומש דברים:

וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים. לְכֹל הָאֲתוֹת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעוֹ וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרֶצוֹ. וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלְכֹל הַמוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל. (דברים לד, י-יב).

מטבע הדברים נבחנת כל מנהיגות ברגעים הקשים שלה, ברגעי משבר. כמו למשל בפרשתנו שמתארת משבר קשה ביותר שארע במעמד הנשגב ביותר של השראת השכינה במשכן. מייד עם התגלות השכינה, כאשר יצאה אש מלפני ה' כדי לכלות את הקורבן, נשרפו באש זו גם שני בני אהרון, נדב ואביהו.

לשון צער

הפרשה מתחילה בפסוק: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (ט, א). הפתיחה במילה "ויהי" קושרת אותנו לאמור בגמרא במסכת מגילה: "כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער".¹ אפשר לראות בביטוי הצער הזה אמירה המטרימה את האירוע הקשה של מות שני בני אהרון, אך פירוש אור החיים הקדוש מסביר שהצער כאן הוא צערו של משה רבנו. משה הוא שהיה ראוי שתינתן כהונת העולם לזרעו, אך כיוון שסרב להיענות לקריאת הקב"ה במעמד הסנה, הוא הפסיד את הכהונה והיה צריך להעבירה לאהרון. עם חנוכת המשכן עולה שוב צערו של משה על מה שהפסיד. אולם למרות זאת משה לא נתן לצערו האישי לפגוע במשהו בכל הקשור לבניית המשכן וחניכת אהרון ובניו לכהונה. פעולותיו של משה מאופיינות בשלושה ממדים: 1 - עשייה במהירות וללא עיכובים של הציוויים. 2 - עשייה בבת אחת ולא בהדרגה. 3 - עשייה בפרסום פומבי ולא בצנעה.² שלושת המאפיינים מעידים על נכונותו של משה המנהיג לעשות ויתורים למען מונהגיו, וזהו מאפיין חשוב של מנהיג.

¹ דף י"ב.

² להרחבה ראו מאמרו של הרב כרמיאל כהן, "ויהי ביום השמיני", באתר ישיבת מעלה אדומים.

הוראות בטיחות

דברי משה לאהרון מיד לאחר מות בניו - "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לְאֹמֹר בְּקִרְבִי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְבֹּד" (י, ג) - מראים שמשה, גם לפני האירוע, חשש מאד מאפשרות של אסון שיתרחש חלילה בזמן חנוכת המשכן. על כך עמדו מפרשים רבים.³ ניסיונו של משה למנוע את האסון נעשה על ידי הקפדה מדויקת וברורה מאוד על כל פרטי עבודת הכוהנים ודקדוקיה, שהייתה אמורה להביא להשראת השכינה. כך נתן משה הוראות מדויקות ומפורטות לאהרון ובניו הכוהנים, עוד בשלב החניכה שלהם, כפי שמתואר בפרשת "צו". בין היתר אמר שם משה לאהרון ולבניו: "וּמִפְתָּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלְאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת יְדְכֶם" (ח, לג). משה עמד על הצורך בהקפדה על הוראותיו, והקפדה מעין זו חוזרת גם בחקירה שעשה בעקבות שריפת שעיר החטאת (י, טז). אפשר לדמות הקפדה זו להוראות ביטחון והוראות פתיחה באש הניתנות היום בצה"ל לפני כל אימון ומטווח. אלו הנחיות מדויקות מאוד, ומטרתן למנוע פגיעה בנפש. מי שיוצר אותן הוא זה שהאחריות לשלום האנשים מוטלת על כתפיו. משה כמנהיג מודע לאחריות זו.

השראה ותמיכה

בתחילת המעמד של חנוכת המשכן, כאשר כל העדה עמדה בציפייה לראות את כבוד ה' ואהרון צריך היה לבצע את תפקידו בהקרבת הקורבנות, אמר משה לאהרון: "קָרַב אֶל הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת חַטָּאתְךָ וְאֶת עֹלֹתְךָ וְכַפֵּר בְּעֵדְךָ וּבְעֵד הָעָם" (ט, ז). רש"י ורמב"ן מסבירים בעקבות דברי המדרש, שאהרון חשש לבצע את המוטל עליו. חשש זה מובן בהיותו אופייני, גם היום, לאנשים שנבחרו לתפקיד נכבד, מרומם ומורכב, וברגע כניסתם לתפקיד הם מפקפקים בינם לבין עצמם, האם הם אכן ראויים לתפקיד הזה? כך אפשר להבין את רש"י, האומר בקיצור: "שהיה אהרון בוש וירא לגשת". במקרה של אהרון, סביר להניח שתפקודו בפרשת חטא העגל נותר בתודעתו, והגביר את חששו מפני התפקיד המיועד לו, כך למשל מעיר הרמב"ן. מכל מקום, משה, שהרגיש בהיסוסיו של אהרון, עודד אותו, תמך בו, והעצים אותו בכך שאמר לו כביכול בלשוננו: "לכך נבחרת, ועל חטא העגל כבר סלח לך הקב"ה. אל תהסס קרב ועשה את עולתך".

³ רש"י, ראב"ע, הרש"ר הירש ועוד.

בקריאה זו ביצע משה שתי פעולות מנהיגותיות: האחת - תמיכה ספציפית ואישית באהרון המונהג, בהתאם לצרכיו ולמצבו המיוחד. והפעולה השנייה - הנעה השראתית שמשמעותה כאן היא הבעת אמון מלא ביכולתו של אהרון לעמוד בצפיות ולבצע את הנדרש ממנו.

אחריות בשעת משבר

כך גם ארע לאחר מות שני בני אהרון, התורה אינה כותבת מאומה על תגובת כל עדת בני ישראל, אך קל לנו לשער את תחושות העם נוכח אסון שכזה. כאן התגלה משה במלוא יכולותיו כמנהיג הנדרש לתפקד בזמן משבר, כשהציבור כולו משווע להנהגה. משה פעל מייד וללא היסוס, והראה ידע וביטחון בכל הנדרש להיעשות, כדי להמשיך ולפעול בתוך המצב המשברי; להחזיר את החיים למסלול ככל שניתן, בלי להתעלם מגודל האסון.

פעולתו הראשונה של משה הייתה תמיכה רגשית באהרון: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְבֹּד" (י, ג). רש"י מסביר: "עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך". אהרון קיבל את דברי הנחמה ולא התרעם על הקב"ה.⁴ לאחר מתן התמיכה הרגשית, החשובה כל כך, נקט משה בפעולות נוספות שנדרשו כתגובה לאסון. כאשר הוא החליט על הפעולות הנדרשות, היה זה תוך כדי ראייה פרואקטיבית, הצופה את העומד להתרחש בשל הפעולות שיינקטו, ומונעת פעולות שאסור שייקרו.

משה קרא למישאל ולא לצפן, בני עוזיאל דוד אהרון, והטיל עליהם לטפל בנספים ולקבור אותם. מבחינה הלכתית יכלו בניו הנותרים של אהרון לטפל באחיהם שנספו, אבל אז הם היו נטמאים, ועבודת הקורבנות כולה הייתה מוטלת על אהרון לבדו. בהטילו את המשימה על מישאל ולא לצפן, מנע משה את המצב הזה. לאחר מכן הנחה משה במדויק את אהרון, אלעזר ואיתמר כיצד עליהם לפעול: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְלְאַלְעָזָר וְלְאִיתָמָר בְּנֵי רְאִשֵׁיכֶם אֵל תִּפְרְעוּ וּבְגְדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצַף... וּמִפְתַּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תִצְאוּ פֶן תִּמְתּוּ כִּי

⁴ וראו הרחבה במאמרה מרחיב הדעת של הרבנית שרון רימון, באתר מכללת הרצוג "פרשת שמיני - תחושות ותגובות אחרי מות".

שָׁמֵן מְשַׁחַת ה' עֲלֵיכֶם" (י, ו-ז). אלו הוראות ברורות מאוד וחד משמעיות, שמטרתן למנוע אסון נוסף⁵. תוך כדי מתן הוראות אלה, דאג משה גם למצבם הרגשי של אהרון ובניו, ולא רק לקיומם הפיזי. הוא התייחס לאבל הנדרש והמתחייב באומרו: "וְאֶחֶיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִכְבּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'" (י, ו).

כל האמור מראה את מעמדו של משה כמנהיג גדול. הוא ביצע את הפעולות הנדרשות ממנהיג בכלל, וממנהיג בשעת משבר בפרט. גם במצב של משבר התגלה משה כמנהיג כריזמטי, בעל קור רוח, בעל ביטחון מלא באשר למה שצריך לעשות תוך שהוא בוחר בדרך הפעולה הנכונה ביותר לאור המשמעות וההשלכות של כל פעולה אפשרית אחרת. בנוסף לכך הוא מעניק תמיכה רגשית במקום ובמצב שבו היא נדרשת כל כך.

⁵ להרחבה ראו את פירושו של מנחם בולה, דעת מקרא על אתר.

מאמר זה נכתב על ידי אריה ארזי-חוקר נושאי המנהיגות וניהול בתורה ובתנ"ך.
והוא אחד מ-54 מאמרים בספר שזכיתי לכתוב : פניו אליך – פנים חדשות בפרשיות השבוע

למידע על הספר פניו אליך [לחצו כאן](#)

למאמרים נוספים בקרו באתר שלי <https://www.aryearzi.com>

לתגובות arye.arzi@gmail.com